

Studenti Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Pravnog fakulteta i Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, učesnici Projekta "Praćenje suđenja u predmetima koruptivnih krivičnih djela" na Sudu Bosne i Hercegovine, Kantonalnom i Općinskom sudu u Sarajevu u periodu od 20.02.2018. do 27.06.2018. godine, a poštujući pravila objektivnosti i nepristranosti u izvještavanju, o našim zapažanjima podnosimo

IZVJEŠTAJ

o praćenju suđenja u Projektu "Praćenje suđenja u predmetima koruptivnih krivičnih djela"

Projekat "Praćenje suđenja u predmetima koruptivnih krivičnih djela" započeo je 20.02.2018. godine praćenjem suđenja na Sudu BiH, Kantonalnom i Općinskom sudu u Sarajevu u ukupno 7 krivičnih predmeta po optužnicama za krivična djela korupcije i krivična djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti te druga krivična djela u vezi s njima (prema KZBiH i KZFBiH) i to: „Zloupotreba položaja ili ovlaštenja“, „Primanje dara i drugih oblika koristi“, "Pranje novca", "Porezna utaja" „Sklapanje štetnog ugovora“, „Krivotvorenje službene isprave“, „Organizirani kriminal“ i dr. Cilj Projekta je bio bolje razumijevanje toka krivičnog postupka uz istovremeno pridonošenje većoj transparentnosti u procesuiranju koruptivnih krivičnih djela. U Projektu je učestvovalo 47 studenata Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Pravnog fakulteta i Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. Rad studenata u ovom projektu pratili su nastavnici prof. dr Hajrija Sijerčić-Čolić, prof. dr Haris Halilović, doc. dr Vildana Pleh i v. asst. Samir Forić.

Prilikom praćenja studenti su sačinjavali pojedinačne izvještaje¹ sa svakog održanog ročišta koji su sadržavali slijedeća pitanja:

1. Opišite procesne radnje koje ste posmatrali (npr. saslušanje svjedoka i sl.). Budite precizni što je više moguće.
2. Opišite atmosferu u sudnici. Da li je bilo onako kako ste očekivali? Objasnite kako su ili kako nisu ispunjena vaša očekivanja.
3. Opišite vaš dojam predsjedavajućeg sudije/članova vijeća - njegovo/njeno/njihovo držanje, ponašanje, pristup poslu itd. Napišite konkretan primjer kojim biste podržali vaš dojam.
4. Opišite vaš dojam tužitelja - njegovo/njeno držanje, ponašanje, pristup poslu itd. Napišite konkretan primjer kojim biste podržali vaš dojam.

¹ Prilagođeni prijevod Sample Court Watch report, dostupno na:

<http://web.monroec.edu/manila/webfiles/susancable/CRJ105F08CourtwatchReportSam.pdf> Pristupljeno 22.11.2016.

5. Opišite vaš dojam branitelja/odbrane - njegovo/njeno držanje, ponašanje, pristup poslu itd. Napišite konkretan primjer kojim biste podržali vaš dojam.

6. Opišite bilo kakvo zapažanje o drugim sudskim posmatračima i sudskom osoblju (osiguranje, zapisničar, službenik itd.).

7. Ako ste posmatrali suđenje, opišite vaš dojam radnji koje su izvedene u toku glavne rasprave. Napišite konkretan primjer kojim biste podržali vaš dojam.

8. Navedite ovdje bilo koje zapažanje (koje nije uključeno iznad), a koje je ostavilo jak dojam na vas. Uključite specifične anegdote ako je moguće.

9. Šta ste naučili iz ovog iskustva o sudskom postupku u predmetu po optužnici za koruptivno krivično djelo?

Posebno se mora napomenuti da je sa praćenjem suđenja započeto dok su ona bila u toku, kao i da su u toku praćenja prvostepeno okončana tri predmeta dok su ostala suđenja i dalje u toku. Bilo kakvi komentari na predmete koji su okončani, zbog njihove nepravomoćnosti, nisu uključeni u ovaj izvještaj. Zbog svega navedenog, rezultati praćenja koje navodimo u izvještaju su uslovljeni upravo navedenim.

Uspoređujući znanja stečena prisustvom na predavanjima iz predmeta Krivično procesno pravo, kao teoretskog dijela procesa, sa opažanjima *in vivo* u sudnici, stvorili smo sliku skoro potpune profesionalnosti i predanosti krivičnog pravosuđa u rješavanju ovakvih sporova. Međutim, u nekim predmetima, osjetili smo nedostatak te profesionalnosti, ali samo u određenim situacijama odnosno u postupanju pojedinih procesnih subjekata. Naša zapažanja u vidu konkretnih komentara iznosimo kako slijedi:

Opišite procesne radnje koj ste posmatrali (npr. saslušanje svjedoka i sl.). Budite precizni što je više moguće.

Svi svjedoci prije samog ispitivanja i saslušanja polagali su zakletvu. Najprije su upoznati sa činjenicom da su dužni govoriti istinu o onome što su vidjeli ili čuli te da je davanje lažnog iskaza krivično djelo.

Svjedoci su ispitivani direktno od strane tužilaštva, a potom i unakrsno od strane branilaca. Vrlo često, tužioci i branioci postavljali su i dodatna pitanja. Također sudsko vijeće se uključivalo u ispitivanje svjedoka, na osnovu prava koje sudu pripada po mješovitom akuzatorsko-inkvizitorskom modelu i načelu sudskog upravljanja postupkom koji su zastupljeni u našem krivičnom procesnom pravu, a da bi razjasnilo njihove ponekad konfuzne odgovore.

Priložen je veliki broj materijalnih dokaza, posebno od strane tužilaštva.

Vještaci su korektno iznijeli mišljenje i argumente na osnovu svojih stručnih kompetencija. Takav rad, u najvećem broju slučajeva, pokušali su osporiti branioci.

U jednom predmetu su poduzete posebne istražne radnje, a koje su prezentovane na suđenju. Prezentacija posebnih istražnih radnji pripala je istražitelju Državne agencije za istrage i zaštitu (SIPA).

Opišite atmosferu u sudnici. Da li je bilo onako kako ste očekivali? Objasnite kako je ili kako nije ispunilo Vaša očekivanja.

Atmosfera u sudnici je bila nekad manje, nekad više napeta, te je često dolazilo do verbalnih sukoba i polemike između tužilaštva i pojedinih branilaca. Rasprava između tužilaštva i odbrane se najčešće odnosila na osnovanost prigovora sugestivnih pitanja. Sudsko vijeće je suvereno vladalo postupkom i u više navrata intervenisalo i tražilo mir u sudnici. Međutim takva atmosfera se može nazvati uobičajenom na suđenjima i bila je u skladu sa našim očekivanjima. Tok glavne rasprave je, također, bio uobičajen. Tako možemo zaključiti kako je atmosfera u sudnici zavisila uglavnom od težine postavljenih pitanja od strane tužilaštva, kao i načina njihovog ispitivanja. U najvećem broju slučajeva, način ispitivanja svjedoka od strane tužilaštva izazivao je veoma napetu situaciju u sudnici i brojne prigovore od strane branioca. Opuštenija atmosfera u sudnici primijećena je poslije okončanja određenog ročišta na glavnom pretresa. Tada smo napuštajući sudnicu, mogli uočiti čak i prijateljske odnose između tužilaštva i branioca i svjedoka, što nam je do tada bilo nezamislivo.

Opišite Vaš dojam predsjedavajućeg sudije/članova vijeća – njegovo/njeno/njihovo držanje, ponašanje, pristup poslu itd. Napišite konkretan primjer kojim biste podržali Vaš dojam.

Smatramo da su predsjedavajući zajedno sa članovima vijeća bili nepristrasni te davali i tužilaštvu i odbrani mogućnost da na najbolji mogući način iznesu i dokažu svoje tvrdnje.

Držanje, ponašanje i pristup poslu predsjedavajućeg sudije i članova vijeća je bilo u potpunosti u skladu sa odredbama Zakona o krivičnom postupku u BiH. Premda se u svim predmetima, kumulativno, nije mogao steći dojam njihovog aktivnog uključivanja, smatramo da su pažljivo pratili i pristupili svom zadatku veoma profesionalno. Ovaj dojam je izostao u predmetima gdje je pažnja bila neophodna, posebno u slučajevima verbalnog sukobljavanja između predstavnika tužilaštva i odbrane.

Aktivno uključivanje članova sudskog vijeća u jednom predmetu posebno je privuklo našu pažnju. Predsjedavajuća i sudsko vijeće ispitivali su svjedoka, a na osnovu prava koje im pripada, kako bi razjasnili sve nedoumice, i preformulisali pojedina konfuzna pitanja stranaka u postupku kako bi ih svjedoci bolje shvatili. Predsjedavajuća je pozivala tužilaštvo da poštuje načelo ekonomičnosti postupka, te da poziva veći broj svjedoka na ročišta kako se postupak ne bi bespotrebno odugovlačio. Vijeće je donijelo i odluku da glavni pretres mora početi iznova s obzirom da je bio prošao rok od 30 dana između dva ročišta. Ono što je bitno istaći je da u toku postupka nije uočena nikakva subjektivnost ili pristrasnost od strane suda ka optuženima, s obzirom da se radi o licima koja su obavljala određenu funkciju u pravosuđu.

Općenito, smatramo da bi aktivnije uključivanje predsjedavajućih sudija i članova vijeća trebala biti znatno veća. Izuzetno su ljubazni, ali trebaju više koristiti prava koja imaju i ne dopuštati drugima da sami vode postupak i složiti se sa svim što bilo ko od njih kaže (tužioci i branioci).

Opišite Vaš dojam tužioca – njegovo/njeno držanje, ponašanje, pristup poslu itd. Napišite konkretan primjer kojim biste podržali Vaš dojam.

Opšti dojam o tužilaštvu, u ovim slučajevima, jeste da uvijek spremno i sigurno pristupaju svome poslu. Oni su očevidno uložili mnogo truda i napora da prikupe materijalne dokaze, koji nekad čak nisu bili ni dovoljni, zbog čega su morali spremati još novih dokaza. Uložili su intenzivan napor da pored prigovora od strane branioca, njihovi dokazi pobijede i budu na strani pravde i istine, što se i dešavalo u 90% slučajeva. U nekim predmetima, tužitelj je pribavio veliki broj materijalnih dokaza, a zbog čitanja istih pretresi su se više puta odgađali. Smatramo da je među tim dokazima bilo i onih koji nisu bili od velike važnosti za pojedine postupke te da je čitanje istih predstavljalo samo odugovlačenje postupka. Općenito, tužitelj svoje ispitivanje provodi jako opširno, te postavlja pitanja koja daju svjedoku dosta prostora u njegovom svjedočenju te također postavlja ona pitanja čiji odgovori nisu od značaja za postupak. Zbog toga dobija mnogobrojne prigovore od strane branioca, ali bez obzira na to, sudija ga ne sprječava u njegovom ispitivanju. Tužitelj podsjeća na hronologiju dešavanja, uključujući i naredbu za prvođenje posebnih istražnih radnji, kao i postupanje sudije za prethodni postupak navodeći da je sve učinjeno u skladu sa ZKP-om, te se, također pozvao na praksu Vrhovnog Suda FBiH i Suda BiH u tom pogledu. Prilikom provođenja posebnih istražnih radnji, pribavljene su audio i video komunikacije. Tužitelj se pobrinuo da svaka od njih bude pravilno prezentovana, a za pojedine je zahtijevao i ponavljanje, ukoliko je smatrao da je to potrebno. Postupajuće tužiteljice su koristile i svoje pravo na dodatno ispitivanje svjedoka. Zapaženo je jedino nedolično ponašanje jedne od tužiteljica prilikom iznošenja dokaza od strane tužitelja, kada se bavila stvarima koje nisu prilagođene ni mjestu ni vremenu u sudnici i što je upućivalo na nepoštivanje pravila profesionalnog ponašanja.

Tužilaštvo je također isticalo brojne prigovore tokom unakrsnog ispitivanja svjedoka od strane odbrane, i to: prigovore hipotetičkih i sugestivnih pitanja, zbunjujućih pitanja, pitanja koja izlaze izvan okvira onoga što je direktno ispitano, i prigovore postavljanja pitanja koja nemaju veze sa optužnicom od strane branilaca.

Opišite Vaš dojam branioca/odbrane – njegovo/njeno držanje, ponašanje, pristup poslu itd. Napišite konkretan primjer kojim biste podržali Vaš dojam.

U predmetu koji smo izdvojili imali smo više optuženih pa tako i više branitelja. U najvećem dijelu predmeta koje smo slušali, nisu se posebno isticali svi branitelji. Branitelji su unakrsno ispitivali svjedoke, ali ponekad i dodatno. Posebno su naglašavali da se pojedni podaci obavezno unesu u zapisnik. Nekada je njihov pristup bio poprilično agresivan, i upuštali su se u bespotrebne rasprave sa tužilaštvom. Postavljali su pitanja koja su irelevantna za sam predmet, te su se ta pitanja ponavljala. Veoma često svjedocima nisu dali da završe rečenicu. Također branioci su konstantno isticali prigovore sugestivnih i hipotetičkih pitanja. Mogao se primjetiti i veliki broj ``nebitnih`` pitanja nevezanih za optužnicu. Iznosili su često i tzv. tvrdnje odbrane. Pokušavali su na svaki način da ospore i dovedu u sumnju krivnju optuženih, kako bi sud presudio *in dubio pro reo* optuženih. Ali su ipak zastupajući interese svojih klijenata pokazali određenu dozu nepoštovanja prema sudu, kao i prema ostalim u postupku.

Posebno su nastojali osporiti rad vještaka i dokaze koje su oni profesionalno obavili. Iznosili su svoje stavove i mišljenje za koje nekada i nisu imali argumente.

Opišite bilo kakvo zapažanje o drugim sudskim posmatračima i sudskom osoblju (obezbjeđenje, zapisničar, službenik itd.).

Obezbjedeње dovodi prvooptužene u sudnicu iz kazneno popravnog zavoda i tokom suđenja sjedi pokraj njih. Ostavili su dojam opreznog pristupa i pružanja sigurnosti. Na jednom od predmeta je primjećena njihova privremena odsutnost. Propust od strane obezbjeđenja bio je i kada su prekinuli suđenje zbog traženja dozvole od sudije za ulazak novinara, za šta smatramo da bi trebali biti obavješteni prije samog početka suđenja kako ne bi došlo do prekidanja istog. Obezbjedeње je legitimisalo sudske posmatrače prilikom ulaska u sudnicu. Svaka osoba je propisno pristupila ulasku i praćenju postupka u svim predmetima, u skladu s pravilima za čiju provedbu se staralo osoblje obezbjeđenja.

Sveukupan dojam o drugima koji su prisustvovali ročištima, tj. o zapisničarima, odnosno stručnim saradnicima jeste profesionalno postupanje, pružanje stručne podrške sudu u svakom trenutku kada se to pokazalo potrebnim, te veoma susretljiv stav prema nama studentima kao posmatračima.

Profesionalnost zapisničara očitovala se u činjenici da, pored toga što je ovo osoblje bilježilo najbitnije podatke prilikom održavanja ročišta, još su i svojim držanjem i ljubaznošću pojačali pozitivan dojam.

Ako ste posmatrali suđenje, opišite Vaš dojam radnji koje su izvedene u toku glavne rasprave. Napišite konkretan primjer kojim biste podržali Vaš dojam.

Tokom glavne rasprave na osnovu iskaza svjedoka, razjasnile su se pojedine sporne stvari. Tako je na primjer objašnjeno kako i preko kojih računa je nelegalno stečen novac legao na račun optuženog. Nadalje, iz nalaza i mišljenja vještaka proizilaze i pojedina saznanja vezana za trošenje novca koji je ilegalno stečen. A prema svemu navedenom iz dokaza optužbe, bilo je jasno da se radi o krivičnim djelima pranja novca.

Posebne istražne radnje koje su se iznijele na ročištu kao dokazi optužbe bili su dosta konfuzni i nisu prema našem mišljenju doprinijeli rasvjetljavanju spornih okolnosti. Tokom izvođenja ovih dokaza svi u sudnici, uključujući i samo vijeće, bili su zbunjeni i prema reakcijama odbrane, a i samog predsjedavajućeg bilo je jasno da navedene dokaze nisu razumjeli.

Naš utisak je da su glavne rasprave bile vrlo zanimljive. Imali smo priliku da prisustvujemo svjedočenju nekoliko svjedoka, samim tim je diskusija bila vrlo interesantna. Na svim ročištima radnja se odvijala po približno istoj rutini. Prvo je svjedoke ispitivao tužilac direktno a zatim odbrana unakrsno. Tužilac je nastojao potvrditi navode iz optužnice, dok je odbrana svojim unakrsnim ispitivanjem nastojala to negirati.

Iako smo svjesni da je za ovakvo krivično djelo potrebno prikupiti dosta dokaza, smatramo da je broj tih dokaza bio ipak prevelik. Shodno tome potrebno je bilo napraviti klasifikaciju onih

koji su stvarno korisni kako bi se smanjio njihov broj a kako bi se fokusirali na one koji su zaista potrebni i bitni za postupak.

Navedite ovdje bilo koje zapažanje (koje nije uključeno iznad), a koje je ostavilo jak dojam na Vas. Uključite specifične anegdote ako je moguće.

Poseban dojam na nas je ostavilo ponašanje učesnika u postupku prilikom pauze. Naime, na jednom od suđenja, odbrana i tužilac su se često znali sukobljavati oko pitanja koja su bila predmet raspravljanja na ročištu. Ovakva rasprava je bila nepotrebna na pauzama.

Na drugim suđenjima je uočena potpuna suprotnost, odnosno njihov prijateljski odnos. Smatramo da je takvo ponašanje posljedica ili odraz njihovih odnosa u privatnom životu, prema dojmu koji su ostavili na nas za vrijeme pauza.

Šta ste naučili iz ovog iskustva o sudskom postupku u predmetu po optužnici za koruptivno krivično djelo?

Borba protiv korupcije kao duboko ukorijenjenog društvenog problema predstavlja jedan od najvećih izazova za bosanskohercegovačko društvo.

Kroz „Projekat praćenja suđenja u predmetima koruptivnih krivičnih djela“ studenti su mogli da stvore predstavu o nastojanjima državnih organa da se ova negativna pojava suzbije, da primjene stečeno teorijsko znanje iz krivičnih predmeta kroz slučaj koji su pratili na sudu, te da steknu uvid u rad suda i tužilaštva, kao i da se upoznaju sa izvođenjem krivičnoprocesnih radnji u predmetu koruptivne prirode.

Kroz ovo iskustvo naučili smo da najodgovornija uloga u cijelom postupku pripada sudu jer je sud taj koji će na osnovu dokaza i iskaza i drugih procesnih radnji ocijeniti postojanje odnosno nepostojanje krivičnog djela kod svakog od optuženih.

Koruptivno krivično djelo nije samo problem optuženih kao potencijalnih učinitelja, već je otkrivanje i dokazivanje istog u interesu svakog pojedinca u zajednici. Prema iskazima svjedoka moglo se vidjeti koliko je zapravo korupcija prisutna u našem društvu i koliko je složeno otkrivanje i dokazivanje iste.

Za mnoge od nas ovo je bilo prvo iskustvo praćenja krivičnog postupka. Postali smo svjesni načina na koji se stečena znanja primjenjuju u praksi. Zahvalni smo svim voditeljima ovog projekta kao i našim profesorima koji su nam omogućili učešće na istom.

Preporuke:

1. Uočeno je da su krivični postupci dugotrajni, nekad zbog brojnosti dokaznih sredstava, često zbog postupaka odbrane koja postavlja mnoštvo "nebitnih" pitanja, a nerijetko i zbog razloga koji nisu u direktnoj vezi sa utvrđivanjem činjenica, npr. nedolazak optuženog uslijed čega se ročište odlaže i sl. Zbog navedenog se postavlja pitanje jačanja kako prava na pravičan postupak, tako posebno i zahtjeva o efikasnosti krivičnog pravosuđa u otkrivanju i dokazivanju krivičnih djela.

2. Unaprijediti metode selekcije i same prezentacije dokaza u postupku pred sudom. Ovo posebno vrijedi za tužilaštvo jer se događa, kao što je to bilo u jednom od predmeta, da nakon izvođenja i tako važnih dokaza kao što su npr. oni pribavljeni provođenjem posebnih istražni radnji isti niti u najmanjoj mjeri ne doprinesu rasvjetljavanju spornih okolnosti te stvore još veću konfuziju.

3. U nekim predmetima primjećeno je izvođenje iznimno velikog broja dokaza za koje je upitno da li su u tolikom broju uopće i svrsishodni za donošenje ispravne, zakonite i pravične presude. U tom smislu, smatramo da je bitan pristup suda u odlučivanju koji dokazi trebaju biti izvedeni, a koji ne, opet sa stajališta potpunog i istinitog utvrđivanja činjeničnog stanja.

4. Predsjedavajući i članovi vijeća trebaju biti aktivnije uključeni u sam postupak. U nekim postupcima se tako mogao steći dojam kao da ga vode stranke, odbrana ili tužilac, a ne sud. Ovo vrijedi kako u pogledu same procesne discipline, tako i u pogledu utvrđivanja činjenica. Aktivnost predsjednika i članova vijeća je omogućena zakonom i ona je neophodna jer vijeće donosi presudu u konkretnom krivičnom predmetu.

5. Tužitelji su uglavnom profesionalno i korektno obavljali svoju tužilačku ulogu. Međutim, moguće je aktivnosti na glavnom pretresu učiniti još efikasnijim u cilju dokazivanja krivičnog djela. U tom smislu bilo bi potrebno dalje educiranje tužitelja specifično u istragama i postupcima za koruptivna krivična djela. Smatramo da bi bilo potrebno unaprijediti i profesionalne standarde ponašanja tužitelja upravo iz razloga velikog značaja funkcije koju obavljaju.

Zahvaljujemo se Ambasadi SAD u BiH na pruženoj podršci u toku izvođenja Projekta, posebno gosp. Goranu Krnaichu iz ureda OPDAT/Department of Justice, gosp. Liamu O'Flanaganu iz ureda INL/Department of State, te gđi. Lauri J. Neubauer i gosp. Charlesu E. Exu bivšim pravnim savjetnicima OPDAT/Department of Justice koji su idejni tvorci i pokretači Projekta.

Sarajevo, 17. 07. 2018. godine